

UNDERHÅLLS- OCH ÅTGÄRDSPROGRAM

STOCKHOLMS LÄNS MUSEUM 2012 – DNR 2012:031

Österåkers hembygds- och fornminnesförening

Österåkers hembygds- och fornminnesförening
Österåkers socken
Österåkers kommun
Uppland
2012

Hedvig Bellberg

SAMMANFATTNING

Hembygdsgårdarna är betydelsefulla förmedlare av lokala byggnadstraditioner. Oavsett ålder, om gårdarna utgörs av en samling byggnader från socknens alla hörn eller står på ursprunglig plats, har de i många fall behållit en ålderdomlig och ursprunglig prägel. I egenskap av tillgänglig plats för allmänheten utgör dessutom hembygdsgårdarna för många en viktig mötesplats och inspirationskälla med tydlig närvaro av historien.

Detta underhålls- och åtgärdsprogram är en ambition att bidra till skapandet av en varaktig grund för Stockholms läns hembygdsgårdars bevarande och fortlevnad. Genom att producera ett effektivt verktyg för underhållet av landskapets hembygdsgårdar, är avsikten att underlätta för framtida insatser och samarbeten. Förhoppningen är också att ökad uppmärksamhet skall leda till ett ökat intresse bland såväl allmänheten som berörda organisationer och myndigheter.

Föreliggande underhålls- och åtgärdsprogram har tagits fram i samarbete mellan Länsmuseet Gävleborg och Gästrike-Hälsinge hembygdsförbund genom finansiering av Landstingets TRU-nämnd (Tillväxt och regional Utveckling). Projektledare inom Stockholms län är Stockholms läns museum och samarbetspartners är Stockholms läns hembygdsförbund och Stockholms läns hembygdsföreningar. Projektet drivs genom finansiering av kulturmiljövårdsbidrag förmedlat av Länsstyrelsen i Stockholms län.

Ansvarig för utformningen av underhålls- och åtgärdsprogrammet är Ulrika Olsson, antikvarie och projektledare vid Länsmuseet Gävleborg. Modifieringar för anpassning till Stockholms län har utförts av Hedvig Bellberg, bebyggelseantikvarie och projektledare vid Stockholms läns museum.

Fältarbetet och slutförandet av programmet samt fotografering har utförts av Hedvig Bellberg. Projektet påbörjades under 2011 då 10 av Stockholms läns hembygdsgårdar utrustades med var sitt program. Projektet fortsatte under 2012 då program upprättades för ytterligare 20 av Stockholms läns hembygdsgårdar.

Med förhoppningen att byggnaderna får fortsätta att inspirera och berätta sin historia under en lång tid framöver önskas ni lycka till med det fortsatta arbetet med ert underhålls- och åtgärdsprogram.

Hedvig Bellberg

Stockholm 2012-11-30

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

SAMMANFATTNING

Del 1

1.1	 INLEDNING	3
1.1.1	 Syfte.....	3
1.1.2	 Omfattning och avgränsningar	3
1.1.3	 Revidering och utökning	4
1.1.4	 Gällande lagstiftning.....	5
1.1.5	 Fastighetsuppgifter och försäkringar	6
1.1.6	 Hembygdsföreningens målsättning och hembygdsgårdens användning.....	6
1.2	 KÄLLOR	7
1.3	 HEMBYGDSFÖRENINGENS HISTORIK.....	7
1.4	 KULTURHISTORISK BETYDELSE.....	9

Del 2

2.1	 BYGGNADSinVENTERING	10
2.1.1	 Begrepp och definitioner	10
2.1.2	 Situationsplan	10
2.2	 BYGGNADSBESKRIVNING	15
2.2.1	 Begrepp och definitioner	15
2.2.2	 Byggnad 1 Vita huset, Ekbacken.....	15
2.2.3	 Byggnad 2 Förrådsboden, Ekbacken	16
2.2.4	 Byggnad 3 Jordkällaren, Ekbacken	16
2.2.5	 Byggnad 4 Torp Berggren, Ekbacken.....	16
2.2.6	 Byggnad 5 Torp Moberg, Ekbacken.....	17
2.2.7	 Byggnad 6 Båtsmansmuseet, Ekbacken	17
2.2.8	 Byggnad 7 Hagbystugorna hus 1, Hagby	18
2.2.9	 Byggnad 8 Hagbystugorna hus 2, Hagby	18
2.2.10	 Byggnad 9 Fattigstugan/Hembygdsmuseet, Smedby.....	19
2.2.11	 Byggnad 10 Tant Klaras stuga, Smedby.....	19
2.2.12	 Byggnad 11 Stenhagens handelsbod, Smedby.....	20
2.2.13	 Byggnad 12 Drängstugan, Norrö Tingshustomt	20
2.2.14	 Byggnad 13 Tingshuset, Norrö Tingshustomt	21

Del 3

3.1	 SKADEINVENTERING OCH ÅTGÄRDSFÖRSLAG	22
3.1.1	 Begrepp och definitioner	22
3.1.2	 Byggnad 1 Vita huset, Ekbacken.....	23
3.1.3	 Byggnad 2 Förrådsboden, Ekbacken	24
3.1.4	 Byggnad 3 Jordkällaren, Ekbacken	25
3.1.5	 Byggnad 4 Torp Berggren, Ekbacken.....	26
3.1.6	 Byggnad 5 Torp Moberg, Ekbacken.....	27
3.1.7	 Byggnad 6 Båtsmansmuseet, Ekbacken	28
3.1.8	 Byggnad 7 Hagbystugorna hus 1, Hagby	29
3.1.9	 Byggnad 8 Hagbystugorna hus 2, Hagby	29
3.1.10	 Byggnad 9 Fattigstugan/Hembygdsmuseet, Smedby.....	30
3.1.11	 Byggnad 10 Tant Klaras stuga, Smedby.....	31
3.1.12	 Byggnad 11 Stenhagens handelsbod, Smedby.....	32
3.1.13	 Byggnad 12 Drängstugan, Norrö Tingshustomt	33
3.1.14	 Byggnad 13 Tingshuset, Norrö Tingshustomt	34
3.2	 GENOMFÖRANDE	35
3.2.1	 Checklista	35
3.2.2	 Åtgärdslista.....	35
3.2.3	 Check- och åtgärdslistornas tillämpning.....	36
3.3	 UTFÖRANDE AV ÅTGÄRD.....	37
3.3.1	 Rådgivning	37
3.3.2	 Projektering	37
3.3.3	 Finansiering	37

1.1 INLEDNING

1.1.1 Syfte

Huvudsyftet med detta underhålls- och åtgärdsprogram är att hembygdsföreningen skall få ett användbart och effektivt verktyg för bevarandet av sina byggnader. Med programmet blir det lätt att överblicka, planera och kostnadsberäkna kommande vård och underhåll och genom dokumentationen av utförda arbeten skapas ett värdefullt referensmaterial för framtiden.

Underhålls- och åtgärdsprogrammet skall användas för årlig kontroll enligt medföljande checklista för att kartlägga eventuella skador och underhållsbehov. När åtgärd av en skada eller normalt underhåll bedömts krävas noteras detta i programmets åtgärdslista. På detta sätt sammanställs byggnadernas behov lättöverskådligt och planeringen av arbetet kan göras. Syftet med programmet är således också att skapa utrymme för genomtänkta åtgärder med lämpliga material och metoder, i samarbete med kunniga hantverkare och antikvariska myndigheter.

Ett tredje syfte är att uppmärksamma hembygdsgårdarna och bidra till att skapa en varaktig grund för deras fortlevnad.

Tillämpningen av underhålls- och åtgärdsprogrammet kan bildligt talat jämföras med en trestegsraket. I ett första steg framställs ett program för den specifika hembygdsgården av Stockholms läns museum. I detta ingår en skadeinventering med tillhörande åtgärdsförslag. I nästa steg används programmet för kontinuerliga kontroller av hembygdsgårdens byggnader, vilka ligger till grund för planeringen av framtida åtgärder. Detta arbete utförs av hembygdsföreningen. Det tredje och sista steget är utförandet av åtgärderna. Detta görs av anlitade hantverkare eller av hembygdsföreningen själv.

Skadeinventeringen som utförs av läns museet, är en engångsinsats med avsikt att fungera som utgångspunkt för föreningens fortsatta arbete på egen hand. Programmet skall även fungera som referensmaterial vid myndighetskontakter samt upplysa om gällande lagstiftning med mera. Det är väsentligt att programmet behåller sin ursprungliga struktur för att förbli begränsat och lättanvänt. Av den anledningen skall inte dokument infogas som inte är av betydelse för programmet.

Ett exemplar av underhålls- och åtgärdsprogrammet skall finnas hos Stockholms läns museum, Stockholms läns hembygdsförbund, aktuell kommun samt Länsstyrelsen i Stockholms län. Detta för att öka medvetenheten om hembygdsgårdarnas behov samt underlätta kommunikationen och tillhandahålla ett väl genomarbetat underlag för beslut.

1.1.2 Omfattning och avgränsningar

Underhålls- och åtgärdsprogrammet är avsett att tillämpas på hembygdsgårdens byggnader och deras fasta inredning. Lösa inventarier och tillhörande mark berörs därför inte av programmet. Samtliga byggnader som tillhör hembygdsföreningen vid besiktningstillfället ingår liksom tillkomna byggnader vid framtida revideringar.

Programmet inriktar sig på skador och behov av teknisk art och utelämnar därför närmare studier av kultur- och stilhistorik. Programmet är också direkt kopplat till en specifik

hembygdsgård och ställs inte i relation till andra hembygdsgårdar. Närmare analyser av byggnadernas ålder, historia och tidigare utseende utelämnas likaså.

Besiktningen av byggnaderna görs okulärt, vilket gör att dolda konstruktioner såsom panelklätt timmer, inbyggda takkonstruktioner och dolda installationer inte redovisas. Detta kräver omfattande undersökningar och görs i samband med eventuella åtgärder. Reservation för framtida skador måste således lämnas, liksom framtida naturligt slitage som inte redovisas. Med hjälp av *Checklistan* skall dock föreningen själv kunna upptäcka skador och behov innan akuta åtgärder blir nödvändiga. Återkommande revideringar av programmet krävs likaså för att programmet skall förbli aktuellt. Plan för revidering presenteras under kapitel 1.1.3.

Underhålls- och åtgärdsprogrammet skall inte fungera som underlag för projektering av planerade arbeten. Avsikten är att programmet skall användas för att upptäcka skador och behov vilka därefter projekteras och åtgärdas. Åtgärdsförslagen i skadeinventeringen skall tolkas som direktiv vilka kräver ytterligare undersökningar när arbetet väl skall utföras. Dessa avgränsningar måste finnas då programmet skall förbli aktuellt över en längre tid. Skador och behov förändras med tiden och kan därför kräva olika åtgärder beroende på när arbetet utförs. Av den anledningen måste alla arbeten föregås av en projektering med en undersökning av den aktuella skadan och förslag på vidare åtgärder.

1.1.3 Revidering och utökning

För att hålla underhålls- och åtgärdsprogrammet aktuellt under lång tid måste återkommande revideringar göras. Revidering av enskilda delar av programmet skall göras då betydande förändringar skett. Exempel på sådana förändringar kan vara tillkomsten av ytterligare en byggnad, avförandet av en befintlig byggnad genom brand eller försäljning, ombyggnad, nya funktioner i byggnaderna, förändringar i gällande lagtexter, förändringar i hembygdsföreningens användning och målsättning med mera.

Om inga betydande förändringar sker skall underhålls- och åtgärdsprogrammet revideras av en antikvarie eller någon med antikvarisk kompetens vart 10:e år. Revideringen omfattar då i huvudsak programmets del 3 med dess skadeinventering och tillhörande åtgärdsförslag. Övriga delar av programmet skall studeras och uppdateras i de avseenden som kräver det. Avsikten är dock inte att programmet skall arbetas om, utan fortsätta att fungera i sin grundutformning med nödvändiga förändringar. Ifyllda check- och åtgärdslistor skall behållas som referensmaterial vid framtida arbetsinsatser.

Om en utökning av programmet blir aktuell skall de nytillkomna delarna följa programmets grundstruktur. I samband med detta bör Stockholms läns museum eller annan antikvarisk expertis kontaktas för att hjälpa till med byggnadsinventeringen och byggnadsbeskrivningen, samt eventuell skadeinventering med tillhörande åtgärdsförslag.

När en revidering är genomförd skall följande tabell fyllas i med *Datum, Revideringen eller utökningens omfattning* samt signeras av *Ansvarig*. Kopior av de sidor revideringen omfattar skall sedan skickas till Stockholms läns museum, Stockholms läns hembygdsförbund, aktuell kommun samt Länsstyrelsen i Stockholms län.

Datum	Revidering eller utökning omfattar	Ansvarig

1.1.4 Gällande lagstiftning

En mängd lagar och förordningar reglerar Sveriges bebyggelse och dess omkringliggande marker. I lagarna ryms även bestämmelser för kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsemiljöer eller områden. Lagar och förordningar som är av vikt att känna till för hembygdsföreningarnas verksamhet följer nedan.

Plan- och bygglagen

All befintlig bebyggelse i Sverige berörs av *Plan- och bygglagen*, PBL, som regleras av kommunernas byggnadsnämnder. För en rad byggåtgärder krävs särskilt tillstånd, bygglov, som omfattar lokalisering, yttre utformning och användning. Tekniska egenskaper som inte kräver bygglov behandlas i samband med en bygganmälan. Det är viktigt att undersöka om bygglov eller bygganmälan behöver göras, varför kommunen bör kontaktas vid åtgärder på eller förändringar av en byggnad.

I PBL:s 8 kap. *Krav på byggnader m.m.* finns flera paragrafer som bland annat behandlar äldre kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. Normalt berörs hembygdsgårdarna alltid av 13§ såsom kulturhistoriskt särskilt värdefulla, men givetvis även av de övriga.

13§ En byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas.

14§ Ett byggnadsverk ska hållas i vårdat skick och underhållas så att dess utformning och de tekniska egenskaper som avses i 4§ i huvudsak bevaras. Underhållet ska anpassas till omgivningens karaktär och byggnadsverkets värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt. Om byggnadsverket är särskilt värdefullt från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt, ska det underhållas så att de särskilda värdena bevaras.

17§ Ändringar av en byggnad skall utföras varsamt så att hänsyn tas till byggnadens karaktärsdrag och tar tillvara byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden.

Lag om tekniska egenskapskrav på byggnadsverk m.m.

I andra kapitlet i *Lagen om tekniska egenskapskrav på byggnadsverk m.m.*, BVL, behandlas nio tekniska egenskapskrav. Dessa gäller byggnader som ska uppföras eller befintlig bebyggelse som ska ändras. Bland kraven ryms bl.a. *bärförmåga, stadga och beständighet och lämplighet för avsett ändamål*. Som andra punkt finns *säkerhet i händelse av brand*. Punkten rymmer allt från utrymningssäkerhet och skydd mot brands uppkomst till skydd mot brandspridning mellan byggnader och räddningspersonalens säkerhet. De tekniska

egenskapskraven skall iakttas med beaktande av de varsamhetskrav som finns i 8 kap. PBL. Detta innebär att för äldre kulturhistorisk värdefull bebyggelse ska kraven uppfyllas men det kan ske med hänsyn till kraven på varsamhet.

Kulturminneslagen

I *Kulturminneslagen*, KML, finns bestämmelser om ortnamn, fornminnen, byggnadsminnen, kyrkor samt om utförsel och återlämnandet av kulturföremål. Det är länsstyrelsen som har tillsyn över kulturminnesvården i länet medan Riksantikvarieämbetet har överinseende över kulturminnesvården i landet.

I 3 kap. behandlas byggnadsminnen:

1§ En byggnad som är synnerligen märklig genom sitt kulturhistoriska värde eller som ingår i ett kulturhistoriskt synnerligen märkligt bebyggelseområde får förklaras som byggnadsminne av länsstyrelsen. Bestämmelserna om byggnadsminnen enligt detta kapitel får också tillämpas på park, trädgård eller annan anläggning av kulturhistoriskt värde.

I samband med byggnadsminnesförklaringen upprättar länsstyrelsen skyddsbestämmelser för att ange på vilket sätt byggnaden ska vårdas och underhållas samt i vilka avseenden den inte får ändras.

1.1.5 Fastighetsuppgifter och försäkringar

Fastigheten i hembygdsparken Ekbacken har beteckningen Ekbacken 1:16. De hus som finns där ägs av hembygdsföreningen, medan Österåkers kommun äger marken.

Fastigheten där Hagbystugorna finns heter Hagby 1:2. Denna fastighet ägs av hembygdsföreningen.

Fastigheterna där Fattigstugan och Tant Klaras stuga samt Lanthandeln finns heter Smedby 30:7 respektive Smedby 17:2. Dessa ägs också av hembygdsföreningen.

Tingshuset och Drängstugan ligger på fastigheten Norrö 1:82. Här ägs husen och marken av Österåkers kommun.

Samtliga hus som ägs av hembygdsföreningen omfattas av hembygdsförsäkringens kategori 1 eller 2. Till den högre kategorin hör Vita huset, Torp Berggren, Torp Moberg, Båtsmansmuseet, Hagbystugorna, Fattigstugan, Tant Klaras stuga och Lanthandeln. I den lägre kategorin inryms en förrådsbod, lotterikiosk och dansbana.

1.1.6 Hembygdsföreningens målsättning och hembygdsgårdens användning

Österåkers hembygdsförening arbetar ideellt och är partipolitiskt obunden. Föreningen är engagerad i arbetet med allt gammalt och nytt i kommunen och disponerar och underhåller 11 gamla byggnader. Föreningens ekonomi är beroende av medlemsavgifter och gåvor från en intresserad allmänhet.

Hembygdsföreningen ger ut skrifter och har ett fotoarkiv bestående av över 5 000 gamla fotografier från Österåker. Fyra av byggnaderna hyser museer som drivs av föreningen.

En viktig uppgift för hembygdsrörelsen är att följa och aktivt delta i de samhällsprocesser som kan påverka vår kulturmiljö, våra fornminnen och vårt historiska arv. ÖHF engagerar sig således i samhällsutvecklingen, främst i kommunens planering av nya områden. Vi vill vara med och påverka, så att kulturhistoriskt intressanta byggnader och miljöer bevaras. Vi tror nämligen att ett engagemang för kulturfrågor utgör en av hörn- pelarna för att forma ett bra samhälle. Vi vill även medverka till att sprida kunskap om viktiga historiska händelser som präglat vår bygd.

1.2 KÄLLOR

- Allmänna uppgifter om hembygdsföreningen har sammanställts av Hedvig Bellberg, med stöd av hembygdsföreningens uppgifter och situationsplan har lånats från hembygdsföreningen (kapitel 2.1.2).
- Uppgifter om hembygdsföreningens fastigheter, försäkringar samt föreningens användning av och målsättning med hembygdsgården är förmedlade av hembygdsföreningen (kapitel 1.1.5, 1.1.6, 1.3).
- Samtliga bilder är tagna av Hedvig Bellberg, Stockholms läns museum under 2012 och finns registrerade i museets arkiv (kapitel 2.1.2 samt försättsblad).

1.3 HEMBYGDSFÖRENINGENS HISTORIK

Österåkers hembygdsförening bildades 1947.

Hembygdsgården i Ekbacken är röd till färgen men kallas fortfarande Vita huset. Byggnaden var en gång prästgård och stod uppe vid kyrkan. 1985 beslöt kyrkofullmäktige i Österåker att huset skulle rivas. I Hembygdsföreningen tyckte man att huset var värt att bevaras. Det är delvis byggt på 1700-talet. Föreningen hade ett gäng "sega gubbar", pensionärer med tummen på rätta stället i handen, och de åtog sig att gratis riva huset och återuppbygga det i Ekbacken. Vita huset var ett tvåvåningshus då det stod uppe vid kyrkan. De sista åren bodde trädgårdsmästare Persson där med fru och barn. En tid huserade Kyrkans ungdom i övervåningen. Men byggnaden var förfallen. Yttertakets läckte. Lägenheterna uppfyllde inte tidens krav.

Pensionerade byggnadsinspektören Tage Ohlsson samlade några medlemmar omkring sig, som ställde upp och de började riva det gamla Vita huset i juni 1985. Breda golvbräder och vackra profilerade lister lossades försiktigt och togs till vara. Utvändiga paneler med puts revs bort, tunga takstolar och tjocka timmerväggar plockades ner bit för bit med hjälp av mobilkran. Allt märktes upp noga.

Nedervåningen, det ursprungliga timmerhuset från 1745, var i dåligt skick med delvis ruttna bjälkar. I övervåningen, från 1860-talet, var det däremot relativt friskt virke. Det nya Vita huset fick bli ett envåningshus.

1986-87 fortsatte de sega gubbarna med återuppbyggnaden i Ekbacken. Man göt och murade grund, och man lade de gamla bjälkarna på plats igen, som de legat tidigare. Vita huset är 17 x 8 meter stort. Allt användbart gammalt togs till vara. Fönster och dörrar är från det gamla Vita huset, de breda golvplankorna och de handhyvlade innertaken likaså. Halva tegeltaket, det som vetter mot Ekbacken, är det ursprungliga. Till den andra halvan av taket fick man tegel från Bergaskolans vaktmästarbostad som skulle rivas. Skorsten med vedspis och öppen spis murades upp. Företag i Österåker sponsrade med schaktning, byggmaterial, transporter

mm. Den 30 augusti 1987 hölls det högtidlig invigning. Hembygdsföreningen har sina möten och sammankomster i huset sedan dess. I vindsvåningen har föreningen ett litet kansli. Företag och enskilda anordnar fester där. Många födelsedagskalas och bröllop har under årens lopp hållits i Vita huset.

Hembygdsföreningens båtsmansmuseum i Ekbacken stod från början på Smedby herrgårds ägor, men flyttades på 1880-talet till Kottlö, en plats i närheten av Smedbybäckens utlopp i Åkers kanal. Hembygdsföreningen köpte torpet 1957 och flyttade det till dess nuvarande plats. Det möblerades upp och användes först som hembygdsgård. Så kom "Vita huset", och då ville hembygdsentusiasten Calle Mossberg tillsammans med Eric Englund och några till göra ett båtsmansmuseum i torpstugan. Det hela blev ett intressant litet museum, byggt med kunskap, inlevelse och fantasi. Invigningen skedde den 6 juni 1992.

I århundraden har Österåkers befolkning huvudsakligen levt på jordbruk och boskapsskötsel. I dag är många lantbruk nedlagda, sammanslagna till större enheter, bebyggda med villor eller omvandlade till golfbanor. På en golfbana, eller alldeles i anslutning till en, ligger föreningens två små stugor, kallade Hagbystugorna. Omkring 1730 byggdes fyra små bostadshus lika de två som finns kvar, men två revs på 1940-talet. Marken nämns i skrift redan på 1400-talets senare hälft och jorden har brukats av småbönder. Hagbystugorna användes på senare tid som bostäder åt arbetarna på Stora Säby. På 1920-talet bodde fyra familjer i Hagby. Fiskhandlare Emil Nehrman med fru och två söner bodde i det övre av de två hus som nu finns kvar. I det andra huset bodde skogshuggare Herman Johansson med familj, fem barn. I det tredje (nu rivna) huset bodde dikare Löfberg som var ensamstående. I det fjärde (nu rivna) huset bodde lantarbetarfamiljen Olsson med elva barn. Anna Olsson, frun, var den sista personen att bo permanent i Hagby, i det nedre huset, fram till 1959.

De två kvarvarande husen stod oanvända i många år innan hembygdsföreningen började verka för en upprustning. Föreningen fick fastigheten som gåva från kommunen 1986 och avsåg att återställa husen så nära som möjligt till sitt ursprungsskick. Tidigare ägaren, byggföretaget SIAB hade skänkt husen och kullen som de står på till kommunen samt 200 000 kronor för upprustningen. Kommunen gjorde dock inte något åt dem, utan efter flera år överläts allt på hembygdsföreningen. Till att börja med satte föreningen in betald arbetskraft, men snart insåg man att pengarna för upprustningen inte skulle räcka till. Medlemmar i hembygdsföreningen tog då vid, som satsade en stor del av sin fritid på att schakta, såga, spika och måla, och 1989 var husen färdigrenoverade och man kunde börja hyra ut dem.

Hembygdsmuseet vid s.k. "fattigstugan" är från början av 1800-talet och var ålderdomshem fram till 1931. Flera år senare blev antennfabriken Allgon ägare till byggnaden, som då blev förråd. Hembygdsföreningen fick så småningom överta "fattigstugan", som då var i rätt miserabelt skick, men inte värre än att det kunde åtgärdas. Medlemmar i hembygdsföreningen tog sig an en nära gigantisk uppgift att renovera huset och göra det användbart till museum. Arbetet leddes av Tage Ohlsson, och alla ställde upp ideellt, utan ersättning.

1984 hölls det högtidlig invigning. Ungefär samtidigt fick Hembygdsföreningen veta, att den siste av fyra syskon Åkerström på lantgården Lilla Västanberg norr om Åkersberga hade avlidit. Det var känt på bygden att deras hem inte förändrats på hundra år.

Hembygdsföreningen fick överta lösöret, och det gav föreningen möjlighet att rekonstruera ett gammalt Österåkershem från mitten av 1800-talet, fullt möblerat och med många nyttoföremål!

Hembygdsföreningens skolmuseum ligger vid Norrövägen i ett gammalt tingshus. Tingshuset ligger på Norrö bymark. Äldsta delen av huset kan vara från 1600-talet. Mellan 1724 och 1834 hölls ting i byggnaden, och där var också ett gästgiveri. Hembygdsföreningen fick ett arrendeavtal på huset 1983. Det var då mycket förfallet. Framlidne Harry Udd och ytterligare några intresserade arbetade i tio år på att renovera huset. 1993 kunde man inviga skolmuseet. Det inrymmer en skolsal med gamla bänkar och skolmateriel från 1700-talets slut och framåt. I bottenvåningen hyr Österåkers slöjdgille lokaler. Slöjdgillet startade 1982 ur en grupp intresserade entusiaster som sedan dess arbetat med att levandegöra gamla hantverkstekniker. Framställda alster säljs i butiken eller används till lotterier vid t.ex. julmarknader.

1.4 KULTURHISTORISK BETYDELSE

Hembygdsrörelsen har en viktig historia i det moderna svenska samhället. Som en motvikt till det växande industrisamhället började intresset för den traditionella allmogekulturen att växa sig stark under slutet av 1800-talet. Friluftsmuseer skapades med Skansen i spetsen och på landsbygden startades de hembygdsföreningar som i förlängningen skulle bilda Samfundet för hembygdsvård 1916. Den stora uppgiften då var att rädda allmogens byggnader och föremål vilket resulterat i stora samlingar med omfattande kulturvärden runt om i landet. Det medvetna insamlandet från hemsocknen har medfört att det idag finns byggnader, föremål och arkiv hos hembygdsföreningarna med mycket stora värden för den lokala historien. I ett nationellt perspektiv utgör de också en viktig grund för jämförelser, kartläggning och forskning. Med sin goda tillgänglighet utgör de populära platser för midsommarfirande, skolbesök, marknader och andra arrangemang, och som förmedlare av lokala byggnadstraditioner en kunskaps- och inspirationskälla för allmänheten.

Österåkers hembygdsförening har sina byggnader spridda på flera olika platser. I Ekbacken finns äldre timmerhus med olika ursprungsfunktion. Ekbackens marker andas friluftsliv och husen kompletterar området. Nära en golfbana i Hagby finns två åldriga stugor, till utseendet genuina och till lokaliseringen nästan främmande med dagens kringgårdande funktioner, med golfbanan och stora vägen. I Smedby finns en av traktens första handelsbodar, vilket ger en idé om dåtidens kommers på platsen – en idag utsides lokal. Flera av föreningens byggnader är särpräglade, men kanske främst de båda Hagbystugorna som till sin exteriör och planlösning vittnar om gångna tiders boendeformer.

Nr	Byggnad - funktion förr och nu	Foto
1	VITA HUSET, EKBACKEN Huset är ursprungligen från 1700-talet och var tidigare reveterat i vitt. Idag består huset av den tidigare övervåningen, som utgör entrévåning, samt vinden som utgör övervåning. Det flyttades till platsen från Österåkers kyrka, där det låg som en flygel till nuvarande prästgården. Nedervåningen hyrs ut till fester, övervåningen hyser kontor.	
2	FÖRRÅDSBODEN, EKBACKEN Byggnaden är nyuppförd och innehåller verktyg för gårdsskötseln.	
3	JORDKÄLLAREN, EKBACKEN Jordkällaren är nyuppförd.	

4	TORP BERGGREN, EKBACKEN Torpet är ett dragontorp med numret 8. Det tillhörde senast dragon Carl Otto Berggren. Han bodde i torpet hela sitt liv. Från 1866 till 1953. Torpet kallades Högbäckatorpet och låg tidigare vid Luffarbacken (nuvarande brf Dragspelet). Huset är belagt med nygammalt innergolv samt pärlspont från ett rivet torp utanför Rydbo. Det färdigställdes 2002. Torpet är uthyrt och fungerar som kuriosabod.	
5	TORP MOBERG, EKBACKEN Torpet är ett gammalt båtsmanstorp och hade nummer 103. Det flyttades till platsen från Hacksta, där det stod och förföll. Den siste båtsmannen som bodde i torpet hette Carl Gustaf Andersson. Han levde där fram till 1896. Stugan flyttades till Ekbacken 1998. Torpet hyrs ut och hyser en keramikverksamhet.	
6	BÅTSMANSMUSEET, EKBACKEN I byggnaden finns ett båtsmanshem, samt i vindsvåningen ytterligare museala föremål, bl.a. om hur indelningsverket fungerade. Torpet tillhörde Åkers skeppslag och låg ursprungligen på Smedby gårds ägor. På 1880-talet flyttades det till Kottlö, nära Smedbybäckens utlopp i Åkers kanal. Föreningen köpte torpet 1957 och det fick sin nuvarande placering 1963. Torpet inreddes till museum och invigdes som det 1991.	

7 & 8	HAGBYSTUGORNA HUS 1 & 2, HAGBY Stugorna ingick i sammanhanget Hagby by, där det fanns flera hus. Byn härstammar från 1700-talet och kallades Haghaby. I de två kvarvarande stugorna, som rustades upp av föreningen när de överläts av kommunen 1987, finns hantverks- och kuriosabutiker. Husen hyrs ut.	
9 & 10	FATTIGSTUGAN/HEMBYGDSMUSEET & TANT KLARAS STUGA, SMEDBY I det tidigare fattighuset är ett museum inrett i två plan. Det renoverades av föreningen 1983-84. Den lilla röda stugan på tomten är uthyrd till en smed. Det flyttades till tomten 1992.	
11	STENHAGENS HANDELSBOD, SMEDBY I detta område låg för länge sedan Österåkers centrum. Handelsboden var en av de första lanthandlarna i länet. Den fungerade som lanthandel i 108 år, fram till 1964. Byggnaden tillhörde tidigare Smedby gård. 1978 kom den i föreningens ägo genom ett gåvobrev från den dåvarande ägaren, AB betongindustri. Delar av boden hyrs ut till en hantverksgrupp, Österåkers slöjd- och vävförening.	

12	DRÄNGSTUGAN, NORRÖ TINGSHUSTOMT Drängstugan ligger på Tingshustomten och står tom, med en delvis äldre inredning. Byggnadens ålder är okänd.	
13	TINGSHUSET, NORRÖ TINGSHUSTOMT Tingshuset ägs av kommunen. Hembygdsföreningen har ett arrendeavtal sedan 1983 och brukar huset som skolmuseum. Bottenvåningen hyrs ut till Österåkers slöjdgille. Lokaliseringen utgjorde tidigare en viktig landsvägsknutpunkt. Norrö var den naturliga mötesplatsen för ortsbefolkningen sedan senmedeltiden.	

2.2 BYGGNADSBESKRIVNING

2.2.1 Begrepp och definitioner

Byggnadsbeskrivningen är uppdelad under sju rubriker med syfte att ge kunskap om byggnadens olika delar med avseende på material, uppbyggnad och funktion för den följande skadeinventeringen.

<i>Plan</i>	beskriver byggnadens planlösning.
<i>Konstruktion</i>	omfattar byggnadens bärande delar såsom grund, stomme, bjälklag, takkonstruktion och murstock.
<i>Exteriör</i>	omfattar byggnadens utvändiga delar såsom tak, vindskivor, panel, fönster, dörrar, förstukvist med mera.
<i>Interiör</i>	omfattar byggnadens fast inredda delar såsom golv, tak, lister, fönster, dörrar, trappor, eldstäder, tapeter, väggmåleri med mera.
<i>Installationer</i>	omfattar byggnadens fasta installationer såsom el, värme, vatten och avlopp men även säkerhetsinstallationer som brand- och inbrottsskydd.
<i>Klimat</i>	beskriver ventilationen i byggnaden samt dess eventuella klimatreglerande utrustning utöver värmesystemet.
<i>Tillgänglighet</i>	berättar om eventuella hinder för rörelsehindrade och synskadade att komma in i byggnaden.

2.2.2 Byggnad 1 Vita huset, Ekbacken

	Beskrivning
Plan	Entréväning och inredd vindsvåning, huset är sänkt med en våning, var tidigare flygel till prästgården vid Österåkers kyrka, tidigare sexdelad plan, nedervåning nu inredd med två toaletter i hallen, väggen mellan det inre rummet i söder och rummet mot öster har tagits ner
Konstruktion	Liggtimmerkonstruktion, sadeltak, ventilerad putsad betongsockel
Exteriör	Rödfärgade fasader (tidigare ljust reveterade varav det syns spår i timret), enkupigt tegel, tegeltaknock, vita vindskivor, plåtvindskivebeslag, två skorstenar varav en slätputsad och en plåttäckt, plåthängrännor, stuprör i gavlarna, vita fönsterluckor och foder samt fönstersnickerier, vita knutbrädor
Interiör	Pärilspåntbröstningar i rum i söder, tapeter, heltäckande matta i kök, trägolv och tak, öppen spis, spegeldörrar, pärlspåntpanel i trapphus, skivklädda innertak i övervåning, snedställda efter takfallen, motnock bräddtak, målade väggar, delvis stående panel, trägolv
Installationer	Två luftvärmepumpar, extra elelement, v.v.-beredare, el för belysning
Klimat	Uppvärm
Tillgänglighet	Utvändig trappa om fyra steg med handledare, invändig trappa med handledare mellan våningarna

2.2.3 Byggnad 2 Förrådsboden, Ekbacken

	Beskrivning
Plan	Rektangulär plan
Konstruktion	Regelverk på små hörnpilotes, sadeltak, pulpettak över båtskydd
Exteriör	Smal rödfärgad locklist avdelad med dropplista nedan gavelröstena, tegeltaknock, enkupigt tegel, skorstensventil, svarta knutbrädor, vindskivor och dörrfoder, plåtvindskivebeslag, plåthängränna mot väster
Interiör	Takstolar, klädda spånskivsvägg
Installationer	-
Klimat	Ouppvärmt
Tillgänglighet	Ja, låg ramp

2.2.4 Byggnad 3 Jordkällaren, Ekbacken

	Beskrivning
Plan	Rektangulär
Konstruktion	Murad av lecablock,
Exteriör	Ljust putsad nedtill, röd locklist i röstena, Enkupigt tegel, tegeltaknock, skorstensventil, plåthängrännor, vita vindskivor, plåtvindskivebeslag. Bakom jordkällaren står högväxta gamla ekar.
Interiör	Lecablocken synliga, bräddnertak med takpapp, takventil
Installationer	-
Klimat	Ouppvärmt
Tillgänglighet	Slänt

2.2.5 Byggnad 4 Torp Berggren, Ekbacken

	Beskrivning
Plan	Torpplan, enkelstuga med stugan höger om entrén
Konstruktion	Liggtimmerkonstruktion med sadeltak på åsar, ljust putsad ventilerad rundstensgrund/sockel
Exteriör	Rödfärgad bred lockpanel, utskjutande röda knutlådor, fotbrädor, enkupigt tegel, tegeltaknock, hög ljust putsad skorsten på norra takfallet, vita trävindskivor, plåtvindskivebeslag, tjärpapp på farstutaket, plåthängränna ovan farstun, plåthängrännor långsidorna, stuprör mot öster, vita fönsterluckor, foder och fönsterdetaljer, lunettfönster
Interiör	Kök i kammaren/köket andra hälften 1900-talet, kamin i stugan, vattentoalett byggd i del av farstun, ryggås och sidoåsar (syns utifrån), vind ej sedd, bräddpanel, skurgolv i stuga och kammare/kök, tätt målat trägolv i farstu
Installationer	Kallt vatten, element, el för belysning
Klimat	Mestadels ouppvärmad, behov av underhållsvärme vintertid
Tillgänglighet	Trappa om tre steg med handledare

2.2.6 Byggnad 5 Torp Moberg, Ekbacken

	Beskrivning
Plan	Torpplan, enkelstuga med stugan vänster om entrén
Konstruktion	Liggtimmerkonstruktion med sadeltak på åsar, ljust putsad ventilerad rundstensgrund/sockel
Exteriör	Rödfärgad lockpanel avdelad med dropplista nedan gavelröstena, vita utskjutande knutlådor, fotbrädor, enkupigt tegel, tegeltaknock, hög tegelskorsten på västra takfallet, vita trävindskivor, plåtvindskivebeslag, plåthängrännor långsidorna, stuprör mot söder, vita fönsterluckor, foder och fönsterdetaljer, isolerad vind, ryggås och sidoåsar
Interiör	Pärspåntbröstning, tapeter och puts, öppen spis med insats i stugan, brädgolv, vita bräddinnertak
Installationer	Element och spis brukas, el för belysning
Klimat	Uppvärmning pga keramikverksamheten i huset
Tillgänglighet	Trappa om tre steg med handledare

2.2.7 Byggnad 6 Båtsmansmuseet, Ekbacken

	Beskrivning
Plan	Torp, enkelstuga med stugan vänster om entrén, med trappa till vinden
Konstruktion	Liggtimmerkonstruktion med sadeltak på åsar, mörkt målad ventilerad grund/sockel
Exteriör	Rödfärgad timmerfasad drevad med rep, vita utskjutande knutlådor, enkupigt tegel, tegeltaknock, smal putsad skorsten på norra takfallet, vita trävindskivor, plåtvindskivebeslag, plåthängrännor långsidorna, stuprör mot söder, vita fönsterluckor, foder och fönsterdetaljer, vällingklocka mot öster
Interiör	Putsade väggar, öppen spis, brädgolv, vita bräddinnertak med synliga takbjälkar, ryggås och sidoåsar
Installationer	Element, el för belysning
Klimat	Behöver ventileras i nedervåningen som upplevs tät, lågt stå öppet mellan stugan och farstun. På vinden principen självdrag
Tillgänglighet	Trappa om tre steg med handledare

2.2.8 Byggnad 7 Hagbystugorna hus 1, Hagby

	Beskrivning
Plan	Enkelstuga om två rum med utbyggd förstuga
Konstruktion	Liggtimmerkonstruktion, murad stengrund, sadeltak
Exteriör	Reveterade fasader av spritputs, grå vindskivor, plåtvindskivebeslag, vita slätputsade knutar och fönsteromfattningar/foder (puts), grå fönsterkarmar och bågar, hängrännor vid gavlarna och stuprör mot söder, enkupigt tegel, tegeltaknock, slätputsad skorsten på det östra takfallet, tjärpapp på förstugetaket
Interiör	Stänktapeter i olika färgställning, ljust bräddinnertak, ljusa synliga bjälkar, brädgolv, öppen spis
Installationer	Elelement, el för belysning
Klimat	Underhållsvärme
Tillgänglighet	Tröskel

2.2.9 Byggnad 8 Hagbystugorna hus 2, Hagby

	Beskrivning
Plan	Enkelstuga om två rum med utbyggd förstuga
Konstruktion	Liggtimmerkonstruktion, murad stengrund, sadeltak
Exteriör	Reveterade fasader av spritputs, grå vindskivor, plåtvindskivebeslag, vita slätputsade knutar och fönsteromfattningar/foder (puts), grå fönsterkarmar och bågar, hängrännor vid gavlarna och stuprör mot söder, enkupigt tegel, tegeltaknock, slätputsad skorsten på det östra takfallet, tjärpapp på förstugetaket
Interiör	Stänktapeter i olika färgställning, ljust bräddinnertak, ljusa synliga bjälkar, brädgolv, öppen spis
Installationer	Elelement, el för belysning
Klimat	Underhållsvärme
Tillgänglighet	Tröskel

2.2.10 Byggnad 9 Fattigstugan/Hembygds museet, Smedby

	Beskrivning
Plan	Två inredda våningar samt råvind, fyrdelad (femdelad plan, där rummet mot norr i nedervåningen är avdelat)
Konstruktion	Murad uteventilerad grund, timmerkonstruktion, sadeltak med takstolar
Exteriör	Rödfärgad panel med locklist, nytt enkupigt tegeltak med tegeltaknock, hängrännor och stuprör i plåt, takklädd förstubro (veranda), vita vindskivor, plåtvindskivebeslag, röda knutbrädor och vita fönsterfoder, vita fönsterkarmar och bågar (flera fönster försatta med täckskivor), två slätputsade skorstenar övernock, tegel på förstubrotaket
Interiör	Pärilspånt på väggarna i rum i väster, olika tapetutföranden i hall och rum, stänktapeter, bräd-/skurgolv, samt golvmatta (linoleum), spisar, bräddtak med synliga bjälkar, i övervåningen synliga sidoåsar, utställningar i rummen
Installationer	El, avfuktningssaggregat, vv-beredare
Klimat	Underhållsvärme
Tillgänglighet	Trappa om tre steg till förstubro

2.2.11 Byggnad 10 Tant Klaras stuga, Smedby

	Beskrivning
Plan	Enplansstuga, enkelstugans plan om två rum
Konstruktion	Murad uteventilerad gjuten grund, timmerstomme, sadeltak med åsar
Exteriör	Rödfärgad fasad med locklist, enkupigt tegel, tegeltaknock, takklädd förstubro (veranda), tegel på förstubrotaket, hängrännor och stuprör i plåt, vita vindskivor, plåtvindskivebeslag, röda och vita knutbrädor och vita fönsterfoder, vita fönsterkarmar och bågar (fönster försatta med täckskivor)
Interiör	Stänktapeter i brun-beige färgskala, inredd med arbetsbänk för verksamheten, litet kök med stående pärilspånt, bräd-/skurgolv, åsar (vind ej sedd)
Installationer	El, element, belysning
Klimat	Uppvärms tillfälligt
Tillgänglighet	Trappa om fem trappsteg upp till förstubro, handledare på båda sidor

2.2.12 Byggnad 11 Stenhagens handelsbod, Smedby

	Beskrivning
Plan	Ett plan med vind, handelsbodens lokaler om två rum samt råförråd
Konstruktion	Stengrund delvis med bruk (nedfallet), timmerkonstruktion, sadeltak
Exteriör	Liggande rödfärgad fjällpanel, tvåkupigt tegel, tegeltaknock, tegelskorsten, mot öster möjligen varit en tillbyggnad i nedervåning (annan fasadklädnad ev. bytt pga av fuktskador lika befintliga skador), vita vindskivor, plåtvindskivebeslag, hängrännor och stuprör i plåt, svarta fönsterluckor och svarta portar, vita knutlådor, vita fönsterfoder, vita fönsterkarmar och bågar
Interiör	Takstolar, innertak av dels brädor och spån, dels spånskivor, pärlspånt på väggarna i boden, liten järnspis i handelsboden, linoleummatta samt brädgolv, trätak
Installationer	El
Klimat	Underhållsvärme i delar av huset
Tillgänglighet	Ja, plan bro

2.2.13 Byggnad 12 Drängstugan, Norrö Tingshustomt

	Beskrivning
Plan	Rektangulär, två längsgående rum, full takhöjd
Konstruktion	Stengrund av huggen gråsten (invändigt en cementsockel), liggtimmerkonstruktion, sadeltak
Exteriör	Rödfärgat liggtimmer, enkupigt tegel, tegeltaknock, plåthängrännor, ljust slammad tegelskorsten,
Interiör	Liten rörspis och stor tegelugn, i inre rum brädpanelat på väggar, bräddinnertak på bjälkar, åsar, cementgolv
Installationer	Nej, elsladd för belysning
Klimat	Självdreg
Tillgänglighet	Tröskel

2.2.14 Byggnad 13 Tingshuset, Norrö Tingshustomt

	Beskrivning
Plan	Två våningar, sex fönster i bredd på långsidorna, tre på vardera sida om entrén, i två våningar.
Konstruktion	Ej sedd
Exteriör	Ljust spritputsad fasad, slätputsade knutar och fönsteromfattningar som dessutom är ornamenterade upptill, gröna fönsterbågar och karmar, två lufter med tre rutor vardera, sadeltak, åstak, med enkupigt tegel och tegeltaknock, detsamma gäller förstubrons tak, förstubro med grönmålad snickarglädje och staket, sadeltak, murad stengrund, delvis putsad, trävindskivor och vattbrädor, plåthängrännor och stuprör, två tegelskorstenar
Interiör	Ej sedd
Installationer	Ej sedda
Klimat	Uppvärm
Tillgänglighet	Låg trall, förstubro

3.1 SKADEINVENTERING OCH ÅTGÄRDSFÖRSLAG

3.1.1 Begrepp och definitioner

Skadeinventeringen är utförd genom okulär besiktning av Stockholms läns museum med hjälp av *Checklistan*. Inventeringen är översiktlig och baseras på byggnadernas tillstånd vid besiktningstillfället. Avsikten är att skadeinventeringen skall ge en god överblick av byggnadernas tillstånd vid inventeringstillfället samt fungera som referensmaterial vid föreningens framtida kontroller. Skador till följd av naturligt slitage kommer att uppstå med tiden och kan av den anledningen inte redovisas i inventeringen. Avsikten är dock att dessa skall upptäckas i föreningens fortsatta användning av detta program.

Åtgärdsförslagen är kortfattade och skall främst ses som direktiv, inte som kompletta underlag för åtgärd. Varje åtgärd måste föregås av en ordentlig undersökning och åtgärdsbeskrivning, annars är risken att dolda skador inte uppmärksammas. I åtgärdsbeskrivningen ska även material och metoder framgå så att dessa blir de bäst lämpade för den aktuella byggnaden. En del åtgärder bör ske i samarbete med en antikvarie. Mindre skador såsom spruckna glasrutor, enstaka saknade panelbrädor, löst sittande trappsteg och liknande kan dock åtgärdas enligt åtgärdsförslaget. För byggnadsdelar som bedöms ha en mer omfattande skadebild än vad som är möjligt att iakttä okulärt kan också ytterligare undersökningar föreslås.

Till skillnad från byggnadsbeskrivningens uppdelning av byggnaden i sju rubriker under kapitel 2.2.1, utgår skadeinventeringen från endast fyra. Under rubriken *Övrigt* ingår här *Installationer*, *Klimat* och *Tillgänglighet*. Byggnadsbeskrivningens *Plan* utelämnas då detta är en beskrivning av byggnadens planlösning och inte en byggnadsdel. Rubrikerna *Konstruktion*, *Exteriör* och *Interiör* motsvarar rubrikerna i byggnadsbeskrivningen. Skadeinventeringens rubriker motsvarar i stort check- och åtgärdslistornas rubriker.

<i>Byggnadsdel</i>	berättar vilken del av byggnaden som avses under respektive rubrik. Motsvarande begrepp finns både i check- och åtgärdslistan.
<i>Kondition</i>	beskriver vilket skick aktuell byggnadsdel befinner sig i. Här redovisas såväl normalt slitage som direkta skador.
<i>Åtgärd</i>	berättar vilket ingrepp som är aktuellt för att åtgärda eventuell skada, alternativt normalt underhåll. Motsvarande begrepp finns både i check- och åtgärdslistan.
<i>Prioritet</i>	berättar hur angelägen åtgärden är. Motsvarande begrepp finns i åtgärdslistan.

Prioritet 1 avser akut åtgärd.

Prioritet 2 avser åtgärd inom 1-3 år.

Prioritet 3 avser åtgärd inom 3-5 år.

Prioritet Å avser återkommande årlig kontroll eller åtgärd.

3.1.2 Byggnad 1 Vita huset, Ekbacken

	Byggnadsdel	Kondition	Åtgärd	Prioritet
Konstruktion		Ok		
Exteriör	Hängränna väster	Felhängd, skapar fuktpåslag på vägg	Åtgärdas	1
	Fönsterbågar, övervåning, söder	Renoveringsbehov	Skrapas och målas med linoljefärg	2-3
	Plåtvindskivebeslag, söder, mot väster	Smutsiga	Rengörs	1-2
	Vindskivor	Naturligt slitage	Målas	2
	Östsidan, mot norr	Som ovan	Slammas med rödfärg	2
Interiör	Övervåning mot nordost	Instängt klimat	Se så att ventilation fungerar, vädra, undersök möjligheter till till- och frånluft, ex.vis vid fönstren	1-Å
Övrigt		-		

3.1.3 Byggnad 2 Förrådsboden, Ekbacken

	Byggnadsdel	Kondition	Åtgärd	Prioritet
Konstruktion		Ok		
Exteriör	Takfallen	Mossa och löv	Rensas	Å
	Vindskivor	Naturligt slitage	Målas svarta	2
	Björk väster	Påverkar huset	Beskärs	Å
Interiör		Ok		
Övrigt		-		

3.1.4 Byggnad 3 Jordkällaren, Ekbacken

	Byggnadsdel	Kondition	Åtgärd	Prioritet
Konstruktion		Ok		
Exteriör	Hängrännor samt takfall	Löv och smuts	Rensas	Å
	Sly kring huset	Påverkar huset, binder fukt	Rensas ur	Å
Interiör		Ok		
Övrigt		-		

3.1.5 Byggnad 4 Torp Berggren, Ekbacken

	Byggnadsdel	Kondition	Åtgärd	Prioritet
Konstruktion		Ok		
Exteriör	Fotbräda sydsidan samt västsidan	Smutsade	Borstas och färgas in med rödfärg	2
	Vindskivor	Naturligt slitage	Målas	3
	Luckbeslag	Saknar färg	Målas	2
	Björk norr	Påverkar hus	Beskärs	Å
	Sly norr	Som ovan	Hålls nere och borta från fasad	Å
Interiör	Inneklimat	Instängt, fuktigt	Behåll underhållsvärme på vintertid, alt. sörj för god ventilation samt tag bort tunga textilier	Å-1
Övrigt		-		

3.1.6 Byggnad 5 Torp Moberg, Ekbacken

	Byggnadsdel	Kondition	Åtgärd	Prioritet
Konstruktion		Ok		
Exteriör	Vid markeringar i grunden	Putssprickor	Fylls i med kalkbruk, hydrauliskt kalkbruk, ej cement	2-3
	Fasad vid entré	Vattenskador på vägg	Flytta ut räcket och se om det hjälper	1
	Droppnäsa ovan fönster söder	För kort, ger vattenskador på fotbrädan	Förläng plåt och se om skadan minskas	1
	Hängrännor	Löv och smuts	Rensas	Å
	Norrfasaden	Algpåväxt	Borstas och slammass med rödfärg	2
	Träd väster	Påverkar hus	Beskärs	Å
Interiör		Ok		
Övrigt		-		

3.1.7 Byggnad 6 Båtsmansmuseet, Ekbacken

	Byggnadsdel	Kondition	Åtgärd	Prioritet
Konstruktion	Skorstenen	Putssläpp	Putas på nytt	3
Exteriör	Västsidan, syll	Skjuter utanför fasadliv	Bila ner så att lutning blir bättre och inte vatten tar sig in i fasaden, slamma med rödfärg	1-2
	Fönsterfoder	Naturligt slitage	Skrapas och målas med linoljefärg	3
	Knutlåda mitt på norrvägg, hängränna	Takpapp når inte ut till hängränna	Ordnas så att inte fukt upprepat uppstår på fasaden	1
	Norra takfallet, 2a varvet 1a raden från öster	Panna i oordning	Flyttas upp	1
	Stuprör	För korta	Häng förslagsvis kedjor från rör ner mot mark, eller balja	1
Interiör	Nedersta brädan under norra takfallet, vägg, vind	Läckage, också till följd av otillräcklig takpapp	Ordnas som beskrivs ovan, ses sedermera över	1-Å
	Mattor	Textilier på golv i ouppvärmade hus drar upp fukt från grunden	Rullas undan vintertid	Å
	Ventil till skorsten, spis i kök	Fungerar?	Hålls öppen året om	1
	Kammaren, vägg	Förskjutning i vägg	Fotodokumentera förlopp, försäkras om att det inte blir sämre	Å
	Inneklimat	Upplevs instängt i nedervåningen	Vädra, alt. se om ventilation kan tas upp vid ytterdörr	1
Övrigt		-		

3.1.8 Byggnad 7 Hagbystugorna hus 1, Hagby

	Byggnadsdel	Kondition	Åtgärd	Prioritet
Konstruktion		Ok		
Exteriör	Fasader, i viss mån fönster samt farstutak	Renoveringsbehov	Utförs hösten 2012, vidare åtgärder behövs gällande fönstren, de hade en felplacerad tätlist på ytterbågarna. Karmarna lagas 2012, men bågarna kommer behöva renoveras.	-
	Vindskivor	Naturligt slitage	Målas	2
Interiör		Ok		
Övrigt		-		

3.1.9 Byggnad 8 Hagbystugorna hus 2, Hagby

	Byggnadsdel	Kondition	Åtgärd	Prioritet
Konstruktion		Ok		
Exteriör	Fasader, i viss mån fönster samt farstutak	Renoveringsbehov	Utförs hösten 2012, vidare åtgärder behövs gällande fönstren, (se hus 1).	-
	Taknocken, väster	Mellanrum mellannock och översta tegelpannrad	Regleras	1
	Tegelpannor, väster	Några frostsprängda	Byts ut mot välliknande vid behov	1
Interiör		Ok		
Övrigt		-		

3.1.10 Byggnad 9 Fattigstugan/Hembygdsmuseet, Smedby

	Byggnadsdel	Kondition	Åtgärd	Prioritet
Konstruktion	Muren	Kalvar något	Håll under uppsikt, tycks ok	Å
Exteriör	Staketet	Stolpar lossnar, samt mossbeklädad på staket	Lagas, tvättas, målas alt.	2
	Fönsterfoder (undantag sydsidan)	Naturligt slitage	Målas	2
	Fönsterbleck nordost	Saknas	Kompletteras	1-2
	Norrsidan, panel	Rötskador nedtill	Vänds upp och ner och slammas med rödfärg, dränage behövs på norrsidan	2
	Hängrännor	Löv och smuts	Rensas	Å
	Offerbräddor väster	Slut	Bytes	1-2
	Träd söder	Påverkar huset	Beskärs	Å
Interiör		Ok		
Övrigt		-		

3.1.11 Byggnad 10 Tant Klaras stuga, Smedby

	Byggnadsdel	Kondition	Åtgärd	Prioritet
Konstruktion		Ok, dock instängd luft, inneklimat		
Exteriör	Fönsterfoder norr	Saknas i lunettfönstret	Sätts dit	2
	Ås under takfoten öster	Saknar färg	Målas med trad. färg	2
Interiör	Frånluft	Undersök byggnadens ventilationsmöjligheter, ex.vis vid fönster	Huset upplevs tätt och överisolerat, undersök om tätlisterna sitter olämpligt placerade i fönstren (såsom på Hagbystugorna), viktigt att huset kan andas, i övrigt ej skador	1
Övrigt		-		

3.1.12 Byggnad 11 Stenhagens handelsbod, Smedby

	Byggnadsdel	Kondition	Åtgärd	Prioritet
Konstruktion		Ok		
Exteriör	Östfasaden	Fuktskadad	Åtgärda avrinning/dränage i marken, ordna även bättre droppnåsa/bräda mitt på fasad	1
	Fönster öster	Kitt saknas, fönster sämre	Renovera med nytt linoljekitt	1-2
	Offerbräda väster	Slut	Byts ut	1
Interiör	Förråd mot väster	Bråte	Städas ur	1-Å
Övrigt		-		

3.1.13 Byggnad 12 Drängstugan, Norrö Tingshustomt

	Byggnadsdel	Kondition	Åtgärd	Prioritet
Konstruktion	Totala	Omfattande renoveringsbehov vid bevarande	Motivering för bevarande: bevarande om möjligt pga av husets miljöskapande karaktär samt ålder, alt. återuppbyggnad	1
	Skorsten	Sönderfall	Uppmuras på nytt	1
Exteriör	Syllvarv samt flertalet stockvarv	Omfattande rötskador	Isulningar samt byte av syllvarv aktuellt	1
	Tegelpannor	Mossbeklädnad	Rensas från mossor för att undvika frostsprängningar vintertid	Å
Interiör	Åsar	Omfattande skadedjursangrepp	Osäker hållfasthet, troligtvis behöver åsarna bytas ut	1
	Väggar	Möjliga skadedjursangrepp	Kontrollera aktivitet och behandla med balsamterpentin	Å
Övrigt		-		

3.1.14 Byggnad 13 Tingshuset, Norrö Tingshustomt

	Byggnadsdel	Kondition	Åtgärd	Prioritet
Konstruktion		Ej insp.		
Exteriör		Ej insp.		
Interiör		Ej insp.		
Övrigt		-		

3.2 GENOMFÖRANDE

3.2.1 Checklista

Checklistan skall användas för att få en god överblick över respektive byggnads skick och behov av åtgärder. Kontrollen bör genomföras en gång per år.

Checklistan är uppdelad i ett antal rubriker. Varje byggnad redovisas separat, och på samma sätt som i skadeinventeringen kontrolleras byggnadens delar utifrån *Konstruktion*, *Exteriör*, *Interiör* och *Övrigt*. *Byggnadsdel* berättar vilken del av byggnaden som skall kontrolleras. *Åtgärd* beskriver vilken typ av kontroll som skall göras. När kontrollen är utförd noteras detta med datum och signatur under *Kontroll utförd* och *Ansvarig kontrollant*.

Användningen av checklistan sker enklast genom att hela underhålls- och åtgärdsprogrammet tas med vid kontrollen. Efter att respektive byggnad kontrollerats noteras detta i checklistan och signeras. Om kontrollen medför upptäckten av en skada som kräver åtgärd, noteras detta i *Åtgärdslistan*. Likaså noteras slitage som bedöms kräva normalt underhåll i åtgärdslistan. Underhållsåtgärderna skall inte noteras som akuta utan istället vara underlag för planering av framtida insatser. Detta förklaras närmare under följande rubrik, 3.2.2 *Åtgärdslista*.

Checklistan och skadeinventeringen följer till största del samma upplägg. Rubrikerna *Byggnadsdel* och *Åtgärd* svarar mot varandra men inte *Kondition* och *Prioritet* som saknas i checklistan. Under dessa rubriker redovisas byggnadsdelens skick vid inventeringstillfället, vilket ligger till grund för åtgärder och prioritet och redovisas därför inte ytterligare i checklistan. Även indelningen av byggnaden i *Konstruktion*, *Exteriör*, *Interiör* och *Övrigt* följer skadeinventeringen. I checklistan finns en sammanfattning av de begrepp som används.

3.2.2 Åtgärdslista

Åtgärdslistan skall användas för att planera och genomföra åtgärder. De behov som upptäcks vid kontrollen enligt checklistan noteras på åtgärdslistan för att ge en bild av arbetets omfattning. På åtgärdslistan noteras såväl akuta behov som normala underhållsåtgärder. Under rubriken *Prioritet* anges om åtgärder skall vidtas akut, inom 1-3 år eller 3-5 år. Åtgärden kan även vara årligen återkommande och markeras då med ett Å.

Åtgärdslistan är, liksom checklistan, uppdelad i ett antal rubriker. Till skillnad från checklistan sammanfattas hela byggnaden under en lista för respektive byggnad. Den del som är aktuell för åtgärd noteras under *Byggnadsdel*. *Skada eller underhållsbehov* beskriver vad som skall åtgärdas. *Skadan noterad* berättar när noteringen gjordes. *Skadan noterad av* berättar vem som noterat skadan eller behovet. *Prioritet* beskriver inom vilken tid åtgärden skall utföras. *Myndighetskontakt* berättar om kontakt med berörd myndighet tagits för tillståndspliktiga åtgärder. *Föreslagen åtgärd* beskriver hur arbetet skall göras. *Åtgärd utförd av* berättar vem som gjort arbetet. *Slutbesiktning* berättar när arbetet avslutades. *Åtgärd besiktigad av länsmuseum* berättar om och när Stockholms läns museum besiktigat utfört arbete. I åtgärdslistan finns en sammanfattning av de begrepp som används.

Användningen av åtgärdslistan sker enklast genom att hela underhålls- och åtgärdsprogrammet tas med i arbetet. Skador och underhållsbehov som upptäcks vid kontroll enligt *Checklistan* noteras då direkt på åtgärdslistan. Handlar det om underhållsåtgärder skall dessa ej noteras som akuta. Endast skador bedöms kräva akuta åtgärder, vilka givetvis kan

innefatta långt gånget eftersatt underhåll. Underhållsåtgärder anges istället med den tid inom vilken åtgärden skall vidtas, det vill säga prioritet 2 eller 3. I listan anges vilken byggnadsdel som avses samt när noteringen gjordes, därefter skall åtgärder planeras och utföras innan de slutligen besiktigas och stryks från listan. Detta gäller såväl akuta behov som normala underhållsåtgärder. *Kom ihåg att det är viktigt att berörda myndigheter kontaktas vid åtgärder som kräver tillstånd!*

Beskrivningen av *Skada eller underhållsbehov* samt *Föreslagen åtgärd* skall hållas kort och summarisk, mer utförlig beskrivning görs i projekteringen och dokumentationen av arbetet.

Åtgärdslistans upplägg är avsett att skapa en tydlig historik över utförda och ännu ej utförda åtgärder vilket gör det möjligt att se vad som gjorts eller skall göras, när det gjordes och av vem. Använda listor skall således sitta kvar i pärmen för att fungera som referensmaterial. Kopior av ifyllda åtgärdslistor skall efter avslutade arbeten skickas till Stockholms läns museum, Stockholms läns hembygdsförbund, aktuell kommun samt Länsstyrelsen i Stockholm.

Kom ihåg att fotodokumentera byggnadsdelen såväl innan som under och efter utförda arbeten!

3.2.3 Check- och åtgärdslistornas tillämpning

Listorna är skapade för att fungera som ett verktyg i underhållet av hembygdsgårdens byggnader. Genom att rutinmässigt gå igenom checklistans poster erhålls en god överblick över behoven av åtgärder, vilket möjliggör planering av arbetet i god tid. Dessutom undanröjs potentiella problem som en konsekvens av eftersatta underhållsåtgärder genom rensning av hängrännor, nedklippning av gräs och sly med mera. Listorna är också avsedda att fungera som dokumentation av utförda arbeten, något som gör att uppföljningen blir enkel och oberoende av vem som för tillfället är ansvarig för hembygdsgårdens skötsel.

Ambitionsnivån på arbetet med underhålls- och åtgärdsprogrammet bör vara hög, men utan krav på professionell kunskap. Det viktiga är att upptäcka och notera skador och behov för att undvika framtida problem. Formuleringarna i åtgärdslistan skall hållas korta och direkta. Utförligare beskrivningar görs av fackmän i nästa steg då arbetsinsatserna skall projekteras.

3.3 UTFÖRANDE AV ÅTGÄRD

3.3.1 Rådgivning

Stockholms läns museum har som uppdrag att regionalt verka som rådgivande instans i frågor kring byggnadsvård. Rådgivningen är kostnadsfri vid ett första besök på museet men kan även göras per telefon beroende på omfattning. Detta är en möjlighet som väl bör utnyttjas i hembygdsföreningens arbete med underhållet av sina byggnader. I samband med utökade undersökningar av skador och behov enligt åtgärdslistan bör länsmuseum kontaktas för rådgivning. Museet kan även bidra med namn på företag med erfarenhet av kulturhistoriskt intressant bebyggelse då arbete skall utföras. Generellt bör länsmuseum ses som en tillgång och naturlig samarbetspartner i underhållsarbetet, med god inblick i allt från gårdens historik, lämpliga åtgärder och hantverkare till bidragsmöjligheter och lagstiftning.

Adress: Stockholms läns museum, Järnväggsgatan 25, 131 54 Nacka
Telefon: 08-586 194 00
Hemsida: www.stockholmslansmuseum.se

3.3.2 Projektering

Detta underhålls- och åtgärdsprogram är till för att på ett tidigt stadium upptäcka behovet av nödvändiga insatser. Avsikten är att arbetet ska kunna planeras i god tid för att säkra finansiering och ett tillfredställande resultat. God framförhållning krävs också då vissa arbeten är bygglovpliktiga, vilket innebär att kommunen måste kontaktas. Det samma gäller om byggnaden är byggnadsminnesförklarad, då måste tillstånd sökas hos länsstyrelsen. Vid åtgärdernas utförande måste lämplig fackkunskap anlitas för en komplett åtgärdsbeskrivning. Detta måste ske då synbara mindre skador kan dölja större och allvarligare skador som inte kan upptäckas utan mer omfattande undersökningar.

Stockholms läns museum har ett stort kontaktnät med hantverkare runt om i länet. Hembygdsföreningen bör alltid begära in referensobjekt från hantverkare som kontaktas för kommande arbeten. Det kan vara lämpligt att låta fler än en firma bedöma och beräkna de kommande arbetena eftersom olika firmor kan bedöma åtgärderna på skilda sätt. Av den anledningen kan även slutsumman variera. Det är viktigt att se på de beräknade arbetenas omfattning, tid, material och metoder, och väga in detta i slutsumman.

God byggnadsvård präglas av långsiktigt tänkande, rätt metoder och material samt respekt för byggnadens värden och historien den berättar. Tänk på att vissa arbeten, exempelvis fönsterrenovering, omläggning av spåntak, murningsarbeten och målning, ofta är av stort intresse för allmänheten. Utnyttja dessa tillfällen för att arrangera workshops där deltagarna får lära sig hantverket samtidigt som de gör en insats för hembygdsföreningen. Likaså kan det vara en möjlighet att hålla öppet hus där såväl hembygdsgården som hantverket visas.

3.3.3 Finansiering

Generellt bör alla arbeten föregås av en väl underbyggd kostnadsberäkning. Större arbeten kräver kanske även att bidrag söks samt att flera entreprenörer tillfrågas. För att möjliggöra eventuell finansiering från någon stiftelse, kommunen, länsstyrelsen, staten eller EU måste kostnadsberäkningen och planeringen av arbetet göras med god framförhållning. Viktigt i

dessas sammanhang är att samtliga kostnader tas med i beräkningen; etableringskostnader, resor, eventuella traktamenten, städning, el, vatten, eventuella tilläggsarbeten med mera. Kom ihåg att som uppdragsgivare är hembygdsföreningen skyldig att kontrollera att det aktuella företaget innehar F-skattsedel. När beslut har fattats om vilket företag som skall utföra arbetet skall betalningsvillkoren tydligt framgå.

Stiftelser

Medel avsedda för kultur finns att söka från olika stiftelser. Stiftelsernas tillgångar och regelverk styr storleken på de medel som går att söka, vilket innebär skiftande möjligheter till utdelning. Stiftelsernas regelverk styr även vad som går att söka medel för, vilket medför att endast vissa kan bli aktuella för hembygdsföreningen. Information om vilka stiftelser som finns samt vilka regler som gäller fås hos länsstyrelsen, telefon 08-785 40 00, eller på internet www.stiftelser.lst.se. Även Sveriges hembygdsförbund har uppgifter om stiftelser med möjlighet för hembygdsföreningen att söka medel från. Datum för sista ansökningsdag skiftar beroende på stiftelse.

Kommunala bidrag

Det finns inget gemensamt regelverk för hur bidrag till kommunernas föreningar skall fördelas, detta ansvar ligger på respektive kommun och ser därför olika ut. Bidragen är dock begränsade och delas oftast med övriga föreningar inom exempelvis idrotten. Uppdelningen av bidragen ser olika ut inom respektive kommun, men generellt prioriteras de löpande utgifterna såsom hyror, uppvärmning, underhåll, försäkringar, arrende, sophämtning, snöröjning, vaktmästeri etc. Bidrag till kostnadskrävande investeringar finns men dessa är starkt knutna till den ekonomiska situationen. För att få svar på rådande förutsättningar bör aktuell kommun kontaktas. Datum för sista ansökningsdag skiftar beroende på typ av bidrag.

Statliga bidrag

Länsstyrelsen har bland annat som uppgift att fördela medel för vård av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. Dessa medel utgår från Riksantikvarieämbetet på central nivå och fördelas på landets länsstyrelser efter askande baserat på länets totala behov. Således konkurrerar hembygdsföreningen med privata fastighetsägare och föreningar över hela länet. Arbetet sköts av länsstyrelsens kulturmiljöenhet, som även ger information om förutsättningar och ansökan. Ansökan för vård av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse kan lämnas in under hela året. Länsstyrelsen har även som uppgift att fördela landsbygdstöd till områden utanför landets tätorter. Detta stöd är uppdelat på flera olika områden, avsedda att stödja odlingslandskapet såväl som landsbygdens övriga miljöer, vilket kan vara till gagn för hembygdsföreningen. Information fås hos länsstyrelsen.

Via Boverket är det möjligt att söka statliga medel för ickestatliga kulturlokaler och allmänna samlingslokaler. Dessa bidrag riktar sig mot standardhöjande reparationer, om- och nybyggnad, handikappanpassning med mera. Staten avsätter varje år en summa för ändamålet och ansökan skall lämnas in senast i september eller december beroende på bidrag. Mer information kan fås hos Boverket, telefon 0455-35 30 00, eller på internet www.boverket.se.

EU-medel

Olika program inom EU medför ekonomiska bidragsmöjligheter för hembygdsföreningen. Ansökan och kraven för att medel skall erhållas är dessvärre ofta omfattande vilket gör denna möjlighet betydligt mer komplicerad än övriga. Satsningarna är fleråriga och ger möjlighet till stora projekt som löper över 1-3 år. Information kan fås hos kommunens EU-samordnare eller länsstyrelsen. Datum för sista ansökan skiftar beroende på program.